

MIT TEHET AZ ÁLLAM AZ INFLÁCIÓ ÉS A MUNKANÉLKÜLISÉG ELLEN?

A szerzők az infláció és a munkanélküliség közötti átváltást bemutató Phillips-görbét, valamint az infláció és a munkanélküliség iránti kormányzati preferenciákat jellemző kormányzati közömbösségi térképet felhasználva három makroökonomiai modell (a keynesiánus, a monetarista és az újklasszikus modell) tükrében vizsgálják, hogy a gazdaságpolitikának milyen lehetőségei vannak az infláció és a munkanélküliség leküzdésében.

Geometriai úton mutatják be, hogy a keynesiánus modellben, stabil negatív meredekségű Phillips-görbe mellett a kormányzat hosszú távra beállíthatja az infláció és a munkanélküliség optimális értékét, a monetarista megközelítésben, adaptív várakozások mellett a munkanélküliség hosszú távon az ún. „természetes rátán” marad, az újklasszikus modellben, racionális várakozások mellett pedig semmilyen szisztematikus gazdaságpolitikával nem lehet még rövid távon sem elmozdítani a munkanélküliséget a természetes rátájától. Ezenfelül bemutatják, hogy nem szisztematikus gazdaságpolitika esetén milyen kimenetelei lehetségesek a kormányzat és a gazdasági szereplők között folyó játszmának.

A közgazdasági elméletben sokáig elfogadott volt, hogy stabil negatív kapcsolatok - átváltási görbék - léteznek egyfelől a nominálberek növekedési üteme (bérinfláció), illetve az árak növekedési üteme (árinfláció), másfelől a gazdaságban tapasztalható munkanélküliségi ráta között. A munkanélküliség magasabb szintjeit a bér- és árinfláció lassabb ütemeivel társulónak vélték. A munkanélküliség és a bérinfláció kapcsolatát Phillips-görbének nevezték el a kapcsolat egyik korai megfigyelője után.

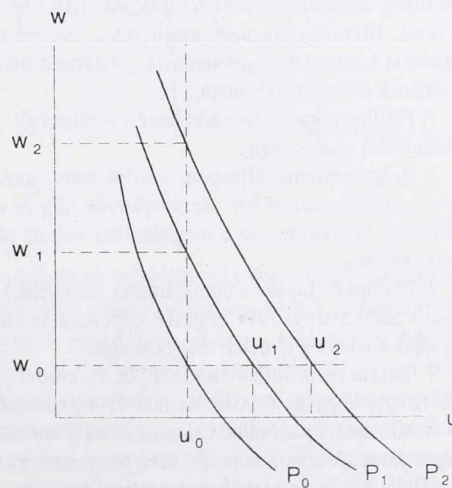
A munkanélküliség növekedése az elmúlt húsz év leg-súlyosabb problémája a fejlett piacgazdaságokban. Az OECD-országok általános munkanélküliségi rátája az 1973. évi 3,5 %-ról húsz év alatt 7,1 %-ra emelkedett. A statisztikai adatok jelzik, hogy a munkanélküliség rátája és a bérinfláció rátája között az 1960-as évek során létezett negatív kapcsolat, de az 1970-es évek elejére egyidejű növekedés volt tapasztalható a munkanélküliségi rátában és a bérinflációs rátában (1). Miközben 1963-ban 5,7 %-os munkanélküliségi ráta 2,8 %-os bérinflációs rátával párosul, az 1970-es években 5,6 %-os munkanélküliségi ráta 6,2 % - 8,0 % közötti bérinflációs rátákkal járt együtt (2). Az adatok úgy is értelmezhetők, hogy miközben adott időpontban létezik átváltás az infláció és a munkanélküliség rátája között, a Phillips-görbe elhelyezkedését számos olyan egyéb tényező határozza meg, amelyik a Phillips-görbét felfelé és jobbra tolt. (1. ábra)

(Az ábrán w - a pénzber növekedési rátáját %-ban, u - a munkanélküliségi rátát %-ban, P_0 az 1960-as évek, P_1 az 1970-es évek, P_2 az 1980-as évek feltételezett Phillips-görbéjét mutatja.)

Az időbeli változás eredménye az volt, hogy
- egyre magasabb bérinflációs ráták ($w_0 < w_1 < w_2$)

1. ábra

A Phillips-görbe feltételezett eltolódása az elmúlt évtizedekben

társulnak egy adott munkanélküliségi rátához (lásd az ábrán az u_0 -t!).

- illetve mind magasabb munkanélküliségi ráták ($u_0 < u_1 < u_2$) társulnak a bérinfláció bármely adott szintjéhez (lásd az ábrán w_0 -t!).

A munkanélküliség növekedésében a különböző kínálati sokkok kulcsfontosságú szerepet játszottak (1973-74-es, illetve az 1979-1981-es olajár robbanás). A munkanélküliségre a '70-es években inkább a "klasszikus" (a kialakult reálbér magasabb az egyensúlyinál), a '80-as évek elején pedig inkább a "keynesi" munkanélküliség volt a jellemző (az elégtelen aggregált kereslet következményeként).

Az 1. táblázatban jól látható, hogy miközben az infláció lefékezése hasonló volt az OECD-országokban, eközben a munkanélküliségi ráta változása lényegesen eltérően alakult.

A munkanélküliségi ráta és az inflációs ráta alakulása 1960 és 1990 között (%),

Forrás: (3).

	EK	EFTA	USA	Japán
Munkanélküliségi ráta				
1960-as évek	2,3	1,3	4,7	1,3
1970-es évek	4,0	1,6	6,1	1,7
1980-as évek	9,6	2,8	2,7	2,5
Inflációs ráta				
1960-as évek	4,1	4,2	2,8	5,3
1970-es évek	10,4	7,9	7,0	8,0
1980-as évek	7,5	6,0	4,8	1,6

A következőkben a Phillips-görbe segítségével azt kísérjük meg elemezni, hogy rövid távon milyen lehetőségei vannak a gazdaságpolitikának az infláció és a munkanélküliség csökkentésére és melyek az állami beavatkozás korlátai. Elemzésünk nem empirikus, hanem a makro-ökonomia keynesiánus, monetarista, valamint újklasszikus iskolájának álláspontját mutatjuk be.

A Phillips-görbe elmélettörténetében három jól elkülöníthető szakasz van:

I. A keynesiánus álláspont szerint *stabil negatív kapcsolat (átváltás) van a bér- és árinflációs ráta és a munkanélküliségi ráta között*. Ez a megközelítés volt az uralkodó a '60-as években.

1. Phillips és Lipsey a nominálbérek növekedési üteme és a munkanélküliségi ráta negatív kapcsolatát elemzik és megadják a jelenség elméleti magyarázatát.

2. Samuelson-Solow módosítja az eredeti Phillips-görbét, úgy, hogy az árinflációs ráta és a munkanélküliségi ráta stabil negatív kapcsolatát alapozzák meg elméletileg. Ezt a kapcsolatot alkalmasnak tartják arra, hogy mintegy étlapként szolgáljon a keresletszabályozó gazdaságpolitika számára, amelyik a preferenciáinak megfelelő infláció-munkanélküliség kombinációt választhatja meg a Phillips-görbe korlátai között. Tehát ez az elemzés meglehetősen optimistán tekint az aktivista, keynesiánus keresletszabályozó gazdaságpolitika lehetőségeire.

II. Az infláció és a munkanélküliség közötti átváltás csak rövid távon érvényes, hosszú távon nem, így a kereslet-szabályozó gazdaságpolitika hosszú távon csak az inflációs

ráta alakulására lehet hatással. Ezt a monetarista megközelítést Friedman és Phelps alakítja ki a '60-as évek végén.

III. Még rövid távon sem érvényes az infláció és a munkanélküliség közötti átváltás, állítják a '70-es évek közepétől az újklasszikus iskola teoretikusai, Lucas, Sargent és Wallace a racionális várakozások hipotézisének alapján.

Az optimális gazdaságpolitika stabil Phillips-görbe mellett

1. táblázat

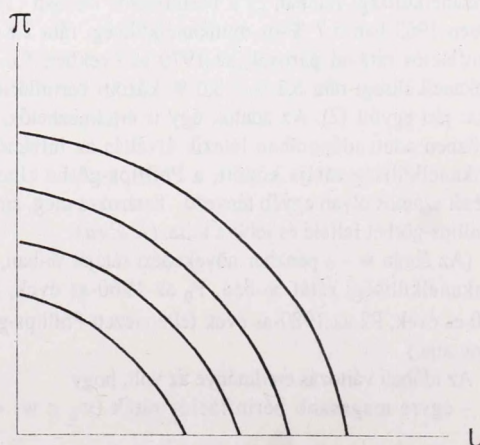
Ha a Phillips-görbét stabilnak tekintjük, akkor egy adott Phillips-görbe mintegy étlapot kínál a kormányzat számára, amelyről a kormányzat számára megfelelő infláció-munkanélküliség kombinációt választhat a keresletszabályozó gazdaságpolitika eszközeivel. Kérdéses azonban, hogy a kormányzat milyen arányban kombinálja az inflációt és a munkanélküliséget.

A kormányzat döntési problémájának szemléltetése végett vezessük be a modellbe a kormányzat az infláció és a munkanélküliséggel szembeni preferenciáit. A kormányzati preferenciákat geometriailag a *kormányzat infláció-munkanélküliség közömbösségi görbéi* szemléltetik.

Egy ilyen közömbösségi görbe azon pontok mértani helye az inflációs ráta-munkanélküliségi ráta koordináta rendszerben, amelyek a kormányzat számára egyenértékű inflációs ráta-munkanélküliségi ráta kombinációkat jelentenek. Mivel a választók az inflációt és a munkanélküliséget rossz dolognak tekintik, ezért a kormányzat számára legjobb kombináció a nulla infláció nulla munkanélküliséggel párosulva, mert ez biztosítja a legjobb feltételeket a kormányzat újraválasztása számára. Feltételezzük azt, hogy a kormányzat preferenciarendezése jól viselkedő közömbösségi görbékhez vezet. Az így kapott kormányzati közömbösségi térképet ábrázolja a 2. ábra.

2. ábra

A kormányzat közömbösségi görbéi

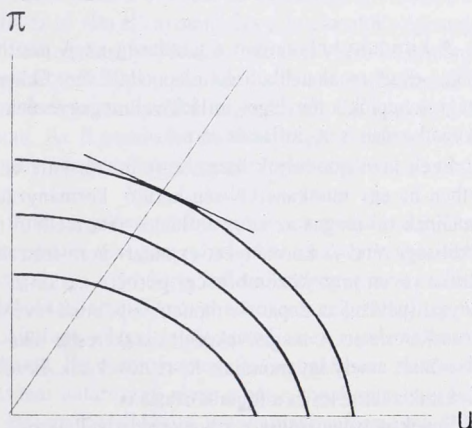

Az ábrán π jelzi az infláció százalékos mértékét, u a munkanélküliség százalékos mértékét. Az origó reprezentálja a kormányzat maximális elégedettségi szintjét. Ha az origótól távolodunk, akkor a kormányzat elégedettségi szintje egyre csökken. A görbék konkvá jellege azt fejezi ki, hogy ha például magas az inflációs ráta és így alacsony a munkanélküliségi ráta, akkor a kormányzat az infláció egy százalékpontos csökkentéséért a munkanélküliség viszonylag nagy növekedését hajlandó eltűrni. Ahogy balra lefelé haladunk egy görbén, úgy csökken az infláció és nő a munkanélküliség. Ezzel párhuzamosan a kormányzat az infláció egy százalékpontos csökkenéséért a munkanélküliség egyre kisebb növekedését hajlandó eltűrni.

A közömbösségi görbék segítségével ábrázolhatjuk a különböző kormányzatok eltérő preferenciáit. A 3. ábra (a) része egy inflációra különösen érzékeny kormányzat közömbösségi görbéit ábrázolja, míg a 3. ábra (b) részén egy, a munkanélküliségtől különösen irtózó kormányzat közömbösségi görbéi láthatók.

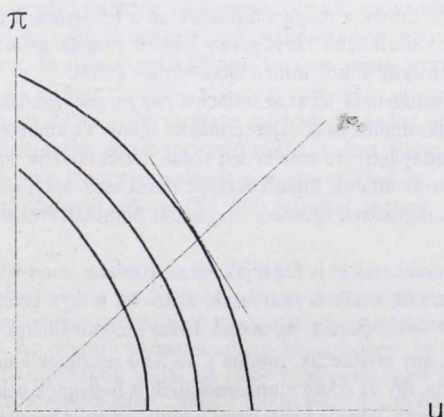
3(a) ábra

Az inflációkerülő kormányzat közömbösségi görbéi

3(b) ábra

A munkanélküliség-kerülő kormányzat közömbösségi görbéi

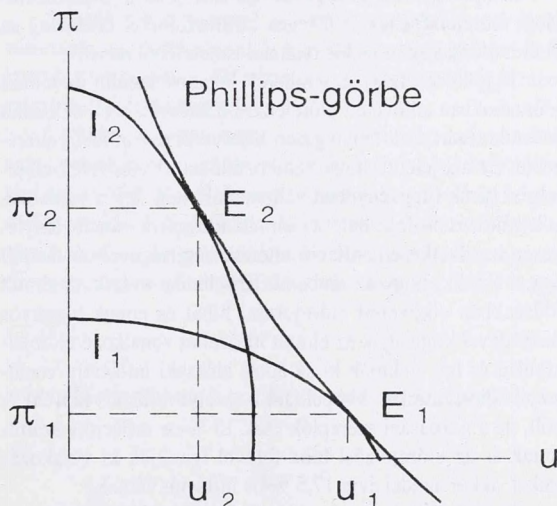

Az ábrákon látható, hogy egy adott inflációs ráta-munkanélküliségi ráta kombináció esetén (az origóból húzott azonos szögű sugár mentén) a munkanélküliség-kerülő kormányzat [3(b) ábra] közömbösségi görbéje meredekebb mint az infláció kerülő kormányzaté [3(a) ábra]. Azaz azonos inflációs ráta-munkanélküliségi ráta arány esetén a munkanélküliség-kerülő kormányzat egy százalékos munkanélküliségi ráta csökkentésért magasabb inflációs ráta növekményt hajlandó eltűrni.

Vezessük be most a keynesiánus Phillips-görbe modellbe a kormányzati preferenciákat! Ez a modell időben stabil átváltási kapcsolatot tételez fel az infláció és a munkanélküliség között. Ennek a kapcsolatnak az alapján a kormányzat megválaszthatja a preferenciáinak megfelelő infláció-munkanélküliség kombinációt. A választás korlátját az adott gazdaságban érvényes Phillips-görbe jelenti. Ezt a választást mutatja be a 4. ábra.

4. ábra

A gazdaságpolitika optimális választása adott Phillips-görbe mellett

Az ábrán I_1 az inflációkerülő kormányzat közömbösségi görbéje, I_2 pedig a munkanélküliség-kerülő kormányzaté. Az inflációkerülő racionális kormányzat a kereslet szabályozása révén a (π_1, u_1) inflációs ráta-munkanélküliségi ráta kombinációt választja az adott menüből. A munkanélküliség-kerülő kormányzat pedig a (π_2, u_2) kombinációt választja. Az így kialakuló E_1 és E_2 egyensúlyi pontok hosszú távon érvényesülő kombinációkat jelentenek.

Egyensúlyi helyzetben az infláció-munkanélküliség átváltási arány megegyezik a kormányzat által optimálisnak tartott átváltási aránnyal. Az ábrán ez úgy tükröződik, hogy az egyensúlyi pontokban a Phillips-görbe és a kormányzati közömbösségi görbék meredeksége megegyezik.

A keynesiánus modellben tehát a keresletszabályozó gazdaságpolitika két változóra is hat hosszú távon: beállíthatja az optimális infláció-munkanélküliség kombinációt. Ez a

felfogás arra támaszkodik, hogy a Phillips-görbe stabil, mert az inflációs várakozások is stabilak.

5. ábra

A Phillips-görbe monetarista megközelítése

Az előző szakaszban bemutatott felfogás a '60-as években uralkodó volt a fejlett piacgazdaságokban és a beavatkozó, aktivista keresletszabályozó gazdaságpolitika elméleti alapját szolgáltatta. A '60-as évek végén monetarista oldalról Friedman és Phelps támadták elméletileg a stabil Phillips-görbe elméletét.

Kritikájuk kétségbe vonta a Phillips-görbe stabilitását és ezen keresztül azt, hogy a keresletszabályozó gazdaságpolitika hosszú távon képes befolyásolni a munkanélküliség rátáját. Állításuk szerint az inflációs várakozások bizonyos idő múlva alkalmazkodnak a megnövekedett inflációs rátához és így a Phillips-görbe feljebb tolódik. Az elmélet kifejtéséhez szükségük volt az inflációs várakozások kialakulásának modellezésére. Ehhez Friedman az *adaptív várakozások hipotézisét* használta.

E hipotézis szerint a gazdasági szereplők a jövőbeni infláció előrejelzéséhez szükséges információikat *kizárólag* az elmúlt időszakok inflációs rátáinak ismeretéből merítik.

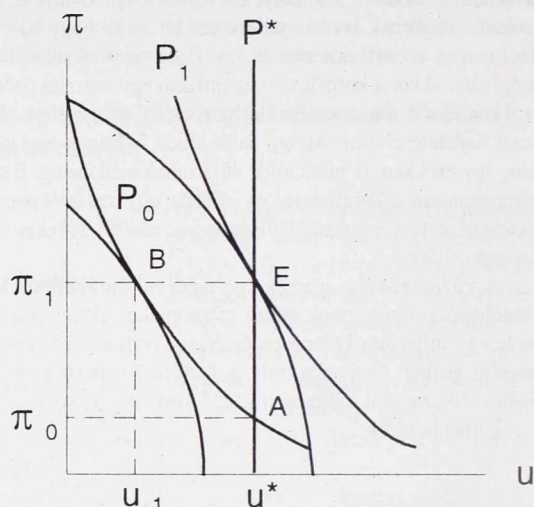
Tegyük fel, hogy az emberek képesek tanulni az elmúlt időszakokban elkövetett előrejelzési hibáikból, azaz az elmúlt időszakra várt és a ténylegesen bekövetkezett infláció eltéréseiből. Ez azt jelenti, hogy várakozásaikat az elkövetett előrejelzési hibák függvényében változtatják meg. Így a várakozások változása kifejezhető az elmúlt időszakra várt és ténylegesen bekövetkezett infláció eltérése segítségével. A modell úgy működik, hogy az emberek figyelembe veszik az elmúlt időszakban elkövetett előrejelzési hibát és ennek bizonyos hányadával kiigazítják az elmúlt időszakra vonatkozó előrejelzésüket és így alakítják ki az adott időszaki inflációra vonatkozó várakozásaikat. Ha például a tavalyi inflációs ráta 20 % volt, de a gazdasági szereplők csak 15 %-os inflációra számítottak és az előrejelzési hiba felével igazítják ki várakozásaikat, akkor az idei évre 17,5 %-os inflációt várnak.

Tegyük fel, hogy a gazdasági szereplők pontosan az elkövetett előrejelzési hiba mértékével megegyezően változtatják meg az elmúlt időszakra vonatkozó előrejelzésüket és így kapják meg a következő időszakra vonatkozó előrejelzést. A fenti példával élve: ha a tavalyi inflációs ráta 20 % volt és a gazdasági szereplők 15 %-os inflációs várakozásukat pontosan az előrejelzési hibával, 5 %-kal megegyezően igazítják ki, akkor az idei évre 20 %-os inflációt várnak. Azaz a következő időszakra várt infláció megegyezik az éppen tapasztalt inflációs rátával. Az adaptív várakozásoknak ezt az egyszerű speciális esetét nevezzük *statikus várakozásoknak*.

Az adaptív várakozások alkalmazása megengedi azt, hogy az emberek *szisztematikus előrejelzési hibákat* kövessenek el. Például statikus várakozások és növekvő inflációs ráta esetén rendszeresen alá fogják becsülni a következő időszak inflációs rátáját.

Vezessük be most a Phillips-görbe modelljébe a statikus várakozásokat! Az 5. ábrán a Phillips-görbe modellje látható a kormányzati közömbösségi görbékkel kiegészítve.

A rövid és a hosszú távú Phillips-görbe

A kiinduló helyzetben a gazdaság az A pontban π_0 infláció és u^* munkanélküliség állapotában van. Ekkor a gazdasági szereplők a tényleges inflációval megegyezően a jövőre vonatkozóan is π_0 inflációt várnak.

Ezek után gondoljuk meg, hogy mi történik abban az esetben ha egy munkanélküliség-kerülő kormányzat preferenciáinak túl magas az adott inflációs ráta melletti munkanélküliségi ráta! A kormányzat expanzív keresletszabályozó politika révén jobb közömbösségi görbére kerülhet. A kormányzat (például az expanzív monetáris politika révén) bővíti az összkeresletet. A megnövekedett összkereslet lökést ad az inflációnak, amely így mondjuk π_1 -re növekszik. Ezzel együtt növekszik a termelés és a foglalkoztatás is.

Ennek mechanizmusa a következő: a vállalkozók azt érzékelik, hogy saját termékük iránt megnőtt a kereslet és ezzel együtt megnőtt termékük ára is (pontosabban termékük ára jobban nőtt, mint azt előzetesen várták). Ugyanakkor nem érzékelik az inflációs ráta megnövekedését, mivel inflációs várakozásaik statikusak, azaz még mindig π_0 inflációra számítanak. Ennek a megfontolásnak az a feltételezett alapja, hogy a vállalkozók lényegesen jobban vannak informálva saját termékük áráról, mint a többi termék áráról.

A vállalkozók tehát az inflációs ráta megnövekedését úgy érzékelik, mintha csak saját termékük relatív (a többi termékhez viszonyított) ára emelkedett volna. Ezért növelik termelésüket és az általuk foglalkoztatott munkaerő mennyiségét. Ezért a munkások számára magasabb nominálbéreket ajánlanak.

A munkások el is fogadják ezt az ajánlatot, mert inflációs várakozásaik nekik is statikusak, azaz ők is úgy gondolják, hogy az inflációs ráta π_0 marad. Ezért a nominálbérek emelkedését úgy értelmezik, mintha a várható reálbérek emelkedtek volna. Így az addig munkanélküliek is hajlandók belépni a munkapiacra, lehetővé téve ezzel a foglalkoztatás bővülését.

A fentiek eredményeként a gazdaság az 5. ábrán a P_0 Phillips-görbe mentén a B pontba jut, ahol az infláció a monetáris politika által indukált π_1 ütemű és a munkanélküliség a kisebb u_1 értéket veszi fel. A B pontban a kormányzat helyzete, elégedettségi szintje javult az A ponthoz képest és a P_0 Phillips-görbe mentén optimális, hiszen ebben a pontban a kormányzati közömbösségi görbe és a P_0 Phillips-görbe mereksége megegyezik.

A következő időszakban azonban a vállalkozók és a munkások várakozásai is alkalmazkodnak a megnövekedett inflációs rátához, azaz most már a tényleges inflációval megegyező π_1 inflációra számítanak. A vállalkozók észre veszik, hogy termékük relatív ára nem növekedett és így ismét eredeti értékére csökkentik a termelés és a foglalkoztatás nagyságát. A munkások várható reálbérük csökkenését tapasztalják és így eredeti értékére csökkentik munkakínálatukat. Mindezek következtében a munkanélküliség eredeti értékére növekszik.

Ez az 5. ábrán úgy jelentkezik, hogy a Phillips-görbe párhuzamosan feljebb tolódik ($P_0 \rightarrow P_1$) és a munkanélküliség ismét u^* lesz de most már magasabb π_1 infláció mellett. *

A fenti folyamatok annyiszor játszódnak le, ahányszor a kormányzat a kereslet bővítésével megkísérli a munkanélküliségi rátát az u^* ráta alá nyomni. Így a folyamatok végpontja, a hosszú távú egyensúlyi pont ott lesz ahol végre a kormányzat az éppen adott Phillips-görbe korlátai között optimálisnak érzi a helyzetét és a munkanélküliségi ráta u^* . Ezt jelzi ábránkon az E pont. Az E pontban a kormányzat rosszabb helyzetben (magasabb közömbösségi görbén) van mint az A kiinduló pontban.

A Phillips-görbe monetarista értelmezése szerint tehát csak az infláció nem várt növekedése csökkentheti a munkanélküliséget. Ha a tényleges infláció megegyezik a gazdasági szereplők által várt inflációval akkor a munkanélküliség mindig az általunk u^* -gal jelölt természetes munkanélküliségi rátán marad. Ezt a természetes rátát a munkapiac mikroszintű sajátosságai határozzák meg, tehát a munkapiaci súrlódást okozó tényezők (például a munkapiaci információáramlás sajátosságai).

Makroökonómiai szempontból csak annyit mondhatunk a természetes munkanélküliségi rátáról, hogy ez az a kitüntetett munkanélküliségi ráta, amely akkor áll be, ha a várt inflációs ráta megegyezik a tényleges inflációs rátával. Mivel a gazdasági szereplők inflációs várakozásai egy idő múlva alkalmazkodnak az infláció bekövetkező változásaihoz, ezért a kormányzat, ha a munkanélküliséget tartósan annak természetes rátája alá kívánja szorítani, akkor ezt csak olyan módon teheti meg, hogy egyre újabb és újabb inflációs lökéseket ad a gazdaságnak, ezáltal egyre gyorsuló inflációt okoz. Ezért a munkanélküliség természetes rátáját nem gyorsuló infláció mellett munkanélküliségi rátának (NAIRU) is szokás nevezni.

* Ha statikusak a várakozások, akkor a Phillips-görbe eltolódása (az u^* munkanélküliség visszaállása) egy lépésben megy végbe. Az adaptív várakozások egyéb eseteiben, ha tehát a régebbi időszakok inflációs rátái is kapnak súlyt a várakozások kialakításában, akkor a Phillips-görbe eltolódása lassabb, több lépéses folyamat. Ekkor a munkanélküliség hosszabb ideig marad az u^* ráta alatt.

Rövid távon azonban van átváltás az infláció és a munkanélküliség között, tehát a rövid távú Phillips-görbe negatív meredekségű (P_0 és P_1 az 5. ábrán). Hosszú távon viszont a munkanélküliség nem csökkenthető magasabb inflációs ráta árán, a hosszú távú Phillips-görbe függőleges a természetes munkanélküliségi rátánál (P^* az 5. ábrán). A modell gazdaságpolitikai üzenete az, hogy a keresletszabályozó gazdaságpolitikának hosszú távon csak egy célváltozója lehet: az inflációs rátát tudja csak fékentartani, a munkanélküliség hosszú távon mindenképpen a természetes rátán marad.

Milyen feltételezések okozzák a monetarista modell ilyen sajátosságait? A rövid távú infláció/munkanélküliség átváltás abból következik, hogy rövid távon a gazdaság szereplői a pénzillúzió rabjai. Ez azt jelenti, hogy rövid távon nominális bevételeik növekedését úgy érzékelik, mintha a várható reálbevételeik növekedtek volna, és ennek megfelelően cselekszenek. Hosszú távon azonban nincs pénzillúzió, a gazdasági szereplők már érzékelik azt, hogy várható reálbevételeik nem változott. Ezért hosszú távon nincs átváltás infláció és munkanélküliség között.

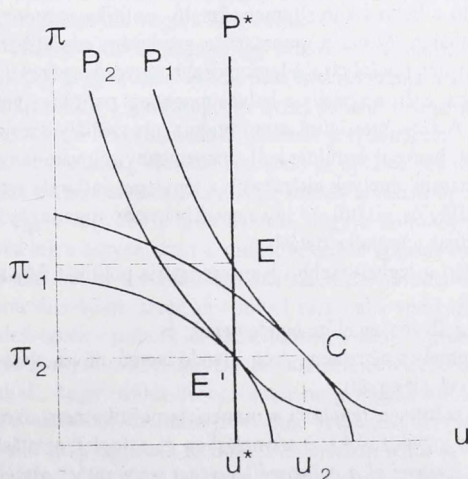
Felvetődik a kérdés: vajon milyen esélyeket kínál ez a körülmény az inflációcsökkent gazdaságpolitika számára?

Tegyük fel most, hogy a kormányzat preferenciái megváltoznak: egy inflációkerülő kormányzat kerül hatalomra. E kormányzat preferenciáit jelzik a 6. ábrán az előzőnél laposabb közömbösségi görbék.

Látható az ábrán, hogy az új kormányzat számára már nem optimális az 5. ábrán kialakult magas (π_1) inflációval járó egyensúly (E a 6. ábrán). A kormányzat restriktív gazdaságpolitikával az inflációt a kívánatos π_2 szintre csökkenti. Mivel azonban az inflációs várakozások feltételezésünk szerint statikusak, a gazdasági szereplők továbbra is π_1 magas

6. ábra

Az inflációcsökkentő politika a monetarista modellben

inflációs rátát várnak. A vállalkozók azt érzékelik, hogy termékük relatív ára csökkent, ezért csökkentik a termelés

nagyságát és a munkásoknak kisebb nominálbéreket ajánlanak fel (pontosabban az ajánlott nominálberek növekedési üteme nem éri el a várt infláció [π_1] mértékét). A munkások ezt úgy értékelik, hogy várható reálbéreik csökkennek, ezért a munkakínálat csökken.

Végeredményben csökken a termelés és a foglalkoztatás, nő a munkanélküliség, a gazdaság a P_1 -el jelölt Phillips-görbe mentén a 6. ábra C pontjába jut, ahol az infláció π_2 , és a munkanélküliségi ráta u_2 . A kormányzat helyzete most a P_1 Phillips-görbe mentén optimális.

A C pont azonban nem lehet egyensúlyi, mert a gazdasági szereplők várakozásai alkalmazkodnak a megváltozott inflációs rátához. A következő időszakban a várt inflációs ráta π_2 -re csökken. A vállalkozók észreveszik, hogy termékük relatív ára nem csökkent, a munkások várható reálbére és ezzel a munkakínálat az eredeti értékre növekszik. A rövid távú Phillips-görbe lefelé tolódik ($P_1 \rightarrow P_2$ a 6. ábrán). A folyamatok hosszú távú egyensúlyát mutatja az E' pont a 6. ábrán. Ebben a pontban a kormányzat helyzete optimális, és javult mind az E mind a C ponthoz képest. Az infláció a kívánatos π_2 , a munkanélküliség pedig az u^* természetes rátáján van, vagyis a várt inflációs ráta megegyezik a tényleges inflációs rátával.

Milyen gazdaságpolitikai következtetést vonhatunk le a lejátszódott folyamatokból? Egyrészt látható az, hogy az *inflációcsökkentő restriktív politika sikeres volt, mégpedig anélkül, hogy hosszú távon növelte volna a munkanélküliségi rátát*. Ez a következtetés ellentétes a keynesiánus Phillips-görbe modellből levonható gazdaságpolitikai következtetéssel, amely szerint a keresletcsökkentő gazdaságpolitika ugyan csökkentheti az inflációs rátát, de ez hosszú távon is magasabb munkanélküliségi rátával jár együtt.

Másrészt viszont a monetarista modellben az inflációcsökkentésnek a társadalom szempontjából kellemetlen mellékkövetkezménye az, hogy rövid távon el kellett viselni a munkanélküliségi ráta átmeneti emelkedését.

A fenti összefüggések figyelembevételével megfogalmazható a helyes keresletmenedzselő politika monetarista alapszabálya. Mivel a monetarista gazdasági modellben az összeresletet befolyásoló legfontosabb tényező a pénzkínálat nagysága, ezért a szabály a helyes monetáris politikára vonatkozik. A Friedman által megfogalmazott szabály szerint a központi banknak kerülnie kell a pénzmennyiség váratlan erős ingadozásait, amelyek eltéríthetik a tényleges inflációs rátát a várt inflációs rátától és így nem kívánatos ingadozásokat okozhatnak a foglalkoztatásban.

Ezért a leghelyesebb olyan monetáris politikát folytatni, amelyet

- nyilvánosan előre bejelentenek; és
- amely a pénzmennyiség állandó ütemű növekedésével jár együtt.

Ilyenformán legalább a monetáris politika nem okozna váratlan ingadozásokat a termelésben és a foglalkoztatásban és nem tértené el a munkanélküliséget természetes rátájától, miközben az inflációs rátát stabilan tarthatná. Természetesen még ilyen monetáris politika esetén is előfordulhat, hogy valamilyen a gazdaságot érő külső sokk a munkanélküliségi ráta ingadozását okozza.

A fentebb levont gazdaságpolitikai következtetések nagyrészt abból származtak, hogy az inflációs várakozások beépítésénél a monetarista modell az adaptív várakozások hipotézisét használta. Ha megváltoztatjuk az inflációs várakozások kialakulásáról alkotott feltételezést, akkor mások lesznek a modell következtetései is.

Racionális várakozások és a Phillips-görbe

A racionális várakozásokat alkalmazó újklasszikus makro-ökonómiai iskola a '70-es években tört előre. Elméletileg az adaptív várakozások feltételezésének két hiányossága váltotta ki azt, hogy a racionális várakozások feltételezése egyre jobban elterjedt. Ezek a hiányosságok a következők:

- Egyrészt, az adaptív várakozások feltevése szerint inflációs várakozásaik kialakításánál a gazdasági szereplők kizárólag a múltbeli inflációs rátákat veszik figyelembe.
- Másrészt, az adaptív várakozások alkalmazása arra vezet, hogy a gazdasági szereplők szisztematikus előrejelzési hibákat követnek el. Például, ha egyre gyorsul az infláció, akkor az emberek mindig alábecslik a várható infláció mértékét.

A racionális várakozások hipotézise ezzel szemben azt állítja, hogy

- A gazdasági szereplők várakozásait nemcsak a múltbeli inflációs tapasztalatokra alapozzák, hanem felhasználják minden elérhető információt, ide értve a politikai nyilatkozatait, a szakértők előrejelzéseit, illetve a közgazdasági elmélet eredményeit stb. is.
- Valamint lehetetlen az, hogy az emberek szisztematikus előrejelzési hibákat kövessenek el, azaz folyamatosan alá- vagy fölébecsüljék az infláció várható értékét. Sokkal inkább valószínű az, hogy az *előrejelzési hibák véletlen ingadozást mutatnak a tényleges értékek körül*, azaz véletlenszerűen éppen úgy előfordulhat alábecslés, mint fölébecslés.

Mindezek azt jelentik, hogy a gazdasági szereplők általában helyesen jelzik előre az infláció várható értékét, nem jelentik azonban azt, hogy tökéletesen látják előre a jövőt.

Alkalmazzuk most a racionális várakozások feltevését a már ismertett monetarista modellre! Tegyük fel, hogy a gazdaság a munkanélküliség természetes rátája és bizonyos mértékű infláció mellett működik. A kormányzat a munkanélküliség csökkentésének szándékával expanzív monetáris politika segítségével bővíti az összeresletet. Az inflációs ráta emelkedni kezd.

A gazdasági szereplőket azonban ez nem éri váratlanul, hiszen figyelembe veszik a kormányzat bejelentését, figyelik a pénzkínálat növekedésének gyorsulásáról szóló adatokat és pontosan tudják, hogy a pénzkínálat növekedésének gyorsulását az infláció növekedése fogja kísérni. Ennek megfelelően azonnal növelik inflációs várakozásaikat. Ezért a Phillips-görbe azonnal felfelé tolódik, tehát még rövid távon sem növekszik a termelés és a foglalkoztatás. Természetesen lehetséges, hogy a gazdasági szereplők nem találják el pontosan a bekövetkezett infláció mértékét, hanem véletlenszerűen alá- vagy fölébecslik azt. Ennek megfelelően a tényleges munkanélküliségi ráta véletlenszerűen ingadozik a természetes ráta körül.

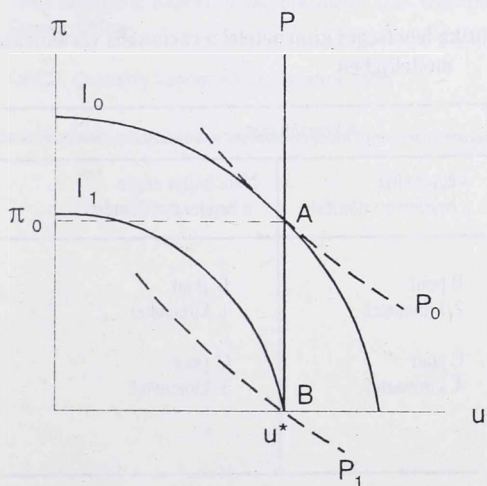
A racionális várakozások modelljének gazdaságpolitikai tanulsága az, hogy az infláció/munkanélküliség átváltás nem aknázható ki semmilyen szisztematikus gazdaságpolitikával. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a kormányzat nem véletlenszerűen működik, azaz valamilyen előre látható szabály szerinti gazdaságpolitikát folytat, akkor rövid távon sem csökkentheti a munkanélküliséget természetes rátája alá az infláció növekedésének árán.

Racionális várakozásokat feltételezve tehát nem sok esélyt adhatunk a munkanélküliség-csökkentő politikának. Ugyanakkor első látásra sokkal jobb az esélyei az infláció-csökkentő politikának. A 7. ábra segítségével elemezzük ezeket az esélyeket és a gazdaságpolitika lehetőségeit. (7. ábra)

Az ábrán P jelzi a rövid távú Phillips-görbét: ha eltekinünk a munkanélküliség véletlen ingadozásaitól, akkor a rövid távú Phillips-görbe függőleges lesz a munkanélküliség természetes rátájánál. A szaggatott vonallal jelzett negatív lejtésű Phillips-görbék (P_0 és P_1) azokat a szituációkat jelzik, amelyekbe az inflációs ráta valamilyen előreláthatatlan változása juttathatja a gazdaságot. Ilyen kiszámíthatatlan változás lehet például a kormányzat váratlan, bejelentés nélküli monetáris politikai irányváltása.

7. ábra

Az infláció csökkentése a racionális várakozások modelljében

A kiinduló helyzetben a gazdaság az A pontban van π_0 inflációs ráta és a munkanélküliség természetes rátája mellett. A kormányzat azonban a racionális várakozásokat kihasználva jobb közömbösségi görbére juthat, ha előre bejelenti, hogy restriktív monetáris politikával az inflációt mondjuk nullára kívánja csökkenteni. Ha a gazdasági szereplők elhiszik ezt a bejelentést, akkor a következő időszakra az árak stabilitását, vagyis nulla inflációt várnak. Kiszámíthatatlan változásokra reagáló Phillips-görbéjük ekkor lefelé tolódik ($P_0 \rightarrow P_1$ a 7. ábrán) és, ha a kormányzat végre is hajtja tervét, akkor a gazdaság a B pontba jut, ahol nincs infláció és a munkanélküliség

a természetes rátáján van. A kormányzat így az I_1 jobb közömbösségi görbére juthat.

Az infláció csökkentésének imént leírt receptjét próbálta megvalósítani a Thatcher-kormányzat Nagy-Britanniában a '80-as évek elején, azt remélve, hogy az előre bejelentett restriktív monetáris politika révén anélkül csökkentheti az inflációt, hogy a munkanélküliség komolyabb mértékben emelkedne. Nem így történt: az infláció csökkenésével egyidejűleg a munkanélküliség nagymértékben emelkedett. Ez a fejlemény úgy tűnik, hogy cáfolja a racionális várakozások hipotézisét. A hipotézis azonban védhető oly módon, hogy felvetjük a gazdaságpolitika hitelességének kérdését.

Mi történik akkor, ha az emberek nem hiszik el a kormányzat restriktív monetáris politikáról szóló bejelentését? Ekkor nem változtatják meg inflációs várakozásaikat és a gazdaság egy negatív lejtésű Phillips-görbe mentén mozog, azaz az infláció csökkentése csak a munkanélküliségi ráta emelkedése árán valósul meg. A racionális várakozások teoretikusainak feltételezése szerint pontosan ez a forgatókönyv játszódott le a '80-as évek elején Nagy-Britanniában.

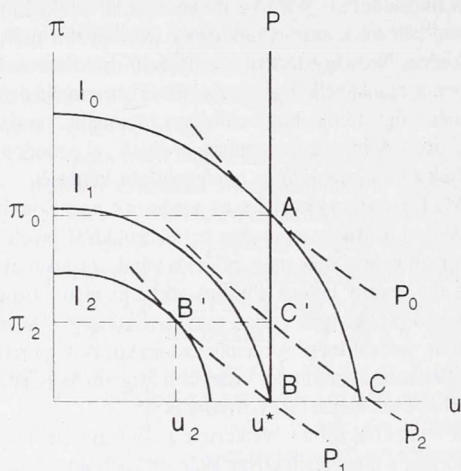
A fentiekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ha a kormányzat a munkanélküliség akár átmeneti növekedése nélkül kívánja csökkenteni az inflációt, akkor a racionális várakozásokon kívül szüksége van hiteles gazdaságpolitikára is. Feltehető azonban a kérdés: mi áthatja alá a gazdaságpolitika hitelességét?

A gazdaságpolitika hitelességét aláásó egyik problémát a döntések időbeli inkonzisztenciájának nevezzük. Ez a probléma bárhol felmerülhet, ahol a döntéshozók döntéseikkel más emberek magatartását kívánják befolyásolni. Esetünkben például a kormányzat a restriktív monetáris politika bejelentésével befolyásolni kívánja a gazdasági szereplők inflációs várakozásait. Az időbeli inkonzisztencia problémája azt jelenti, hogy az a döntés amely optimális volt meghozatalának pillanatában, végrehajtásának folyamán nem-optimális lesz és a döntéshozók - ha tehetik - megváltoztatják korábbi döntésüket az optimális eredmény elérése érdekében. A döntésnek alávetett emberek viszont előre látják ezt és eleve nem fognak az eredeti döntésnek megfelelően viselkedni.

Illusztrációként lássunk egy mikroökonómiai példát! Tegyük fel, hogy a kormányzat ösztönözni kívánja a technológiai újításokat a gazdaságban. Ezért például adómentességet ad az újítási szabadalmakból szerzett jövedelmekre. Az előjelzéseknél megfelelően meg is nő az újítások száma. Ezzel párhuzamosan azonban az eredeti döntés elveszíti optimalitását: egyre nagyobb a kísértés arra, hogy a kormányzat adóbevételekre tegyen szert a megnövekedett újításokból. Ezért újra adót vet ki a szabadalmakból származó jövedelmekre. A potenciális újítók azonban - mivel racionális várakozásokkal rendelkeznek - ismerik az időbeli inkonzisztencia problémáját és számolnak a kormányzat inkonzisztens viselkedésével. Tudják, hogy előbb-utóbb ismét meg fogják adóztatni a szabadalmakból származó jövedelmeket, ezért már eleve sem növelik meg újításaik számát. Példánkban tehát az időbeli inkonzisztencia és a racionális várakozások hiteltelenné és ezért hatástalanná tették a kormányzati politikát.

Térjünk most vissza az inflációcsökkentő gazdaságpolitika kérdéséhez! A 8. ábra mutatja az időbeli inkonzisztencia megjelenését ebben az esetben.

Az inflációcsökkentő gazdaságpolitika lehetséges kimenetelei a racionális várakozások modelljében

Az előző ábrához hasonlóan kiinduló helyzetünk az A pont, ahol π_0 az inflációs ráta és a munkanélküliség a természetes rátáján van. A kormányzat bejelenti, hogy az inflációt monetáris restriktióval nullára kívánja csökkenteni. Ha az emberek elhiszik ezt a bejelentést és a kormányzat végrehajtja tervét, akkor az I_1 jobb közömbösségi görbére juthat (B pont). Ekkor merül fel a döntés időbeli inkonzisztenciája. Ugyanis a kormányzat még jobb közömbösségi görbére (I_2) juthat ha becsapja az embereket: bejelenti ugyan, hogy nullára kívánja csökkenteni az inflációt, de nem hajtja végre ezt a tervét, hanem olyan (kevésbé restriktív) monetáris politikát folytat, hogy az infláció csak az ábrán jelzett π_2 -re csökkenjen. Tehát az eredeti döntés végrehajtása most már szuboptimális, az optimális egy kevésbé restriktív politika végrehajtása.

Ha a gazdasági szereplők elhitték azt, hogy a kormányzat nullára kívánja csökkenteni az inflációt, akkor az árak stabilizására számítanak és a gazdaság Phillips-görbéje az ábrán szaggatott vonallal jelzett P_1 lesz. Ebben a helyzetben a gazdasági szereplőket váratlanul fogja érni, hogy az infláció csak π_2 -re csökkent. Ezért a gazdaság nem a B pontba fog jutni, hanem - mivel a tényleges infláció magasabb mint a várt inflációs ráta - a B' pontba, ahol a munkanélküliségi ráta (u_2) kisebb mint a természetes ráta. Így a kormányzat hasznot

húzott az emberek becsapásából: az I_1 helyett a kedvezőbb I_2 közömbösségi görbére jutott.

A gazdasági szereplők viszont racionális várakozásokkal rendelkeznek és így tudják azt, hogy a kormányzat hasznot húzhat a becsapásukból. Ezért nem hiszik el azt, hogy a kormányzat végre is hajtja az eredetileg bejelentett döntését. Elméleti modellben feltételezhetjük azt, hogy ismerik a kormányzat közömbösségi görbéit, ezért tudják, hogy a kormányzat számára optimális a π_2 inflációs rátához vezető monetáris politika végrehajtása. Ezért pontosan π_2 inflációs rátára számítanak, így a gazdaság Phillips-görbéje a 8. ábrán látható P_2 lesz.

Ha a kormányzat végül mégis tartja magát ígéretéhez, akkor a gazdaság a 8. ábra C pontjába jut nulla inflációs ráta és a természetes rátánál magasabb munkanélküliségi ráta mellett. Ez a kormányzat szempontjából a legrosszabb kimenetelt, a legmagasabb közömbösségi görbét jelenti.

Ha a kormányzat (ahogy a gazdasági szereplők előre sejtették) kevésbé restriktív politikát folytat és az inflációt csak π_2 -re csökkenti, akkor a gazdaság az ábrán jelzett C' pontba jut, ami a kormányzat számára jobb kimenetel mint a C pont, de rosszabb mint a B vagy a B' pont.

A 2. táblázatban összegeztük a kormányzat és a gazdasági szereplők között folyó játszma lehetséges kimeneteleit aszerint, hogy miképpen viselkednek a kormányzat inflációcsökkentő szándékának bejelentése után. A táblázatban levő

2. táblázat

Az inflációcsökkentő gazdaságpolitika lehetséges kimenetelei a racionális várakozások modelljében

		A kormányzat	
		Végrehajtja a bejelentett döntést	Nem hajtja végre a bejelentett döntést
A gazdasági szereplők	Elhiszik a bejelentést	B pont 2. kimenetel	B' pont 1. kimenetel
	Nem hiszik el a bejelentést	C pont 4. kimenetel	C' pont 3. kimenetel

betűk a 8. ábrán látható lehetséges kimenetekre utalnak. Alatta jelöltük a kimenetek rangsorát a kormányzat szempontjából. Ez a kormányzati közömbösségi görbék segítségével leolvasható a 8. ábráról. A rangsorban emelkedő számok egyre rosszabb kimeneteket jeleznek, tehát az 1. kimenetel jelzi a legjobbat, míg a 4. kimenetel a legrosszabbat.

A táblázatból látható, hogy hiteles gazdaságpolitika esetén (vagyis, ha a gazdasági szereplők elhiszik a kormányzat bejelentését) a kormányzat az 1. vagy a 2. legjobb kimenetelt érheti el. Az időbeli inkonzisztencia problémája abból fakad, hogy a legjobb kimenetelt úgy érheti el a kormányzat, hogy bejelentett döntését nem hajtja végre teljes mértékben. A kormányzat viszont csak úgy őrizheti meg gazdaságpolitikai

hitelességét, ha következetesen végrehajtja a meghirdetett politikát. Ha nem hiteles a gazdaságpolitika, akkor csak a 3. vagy a 4. kimenetel valósulhat meg.

A kormányzat hosszabb távon jobban jár, ha hiteles politikát folytat. A gazdaságpolitika hitelességének megteremtése azonban nem könnyű feladat az időbeli inkonzisztencia problémája miatt. A racionális várakozások teoretikusai szerint a hitelesség megteremtése elsősorban *intézményes garanciákat* igényel. Ezek a garanciák részben a monetáris politikáért felelős jegybank és a költségvetési politikáért felelős kormány viszonyát, részben közvetlenül a jegybankot érintik.

A hiteles monetáris politika érdekében a jegybanknak függetlennek kell lennie a kormánytól azért, hogy a kormány ne tudja a jegybankot bejelentései megszegésére kényszeríteni.

Ugyanakkor a jegybank működésének kizárólagos célja az infláció fékezése lehet. Ha emellett a jegybank még a foglalkoztatás alakulásáért is felelős, akkor ez esetenként ígéretei megszegésére kényszerítheti.

A leghatásosabb garanciának azt tartják, ha a jegybank kezéből kiveszik a monetáris politika megváltoztatását illető esetenkénti mérlegelés lehetőségét és ehelyett csak törvényben meghatározott általános szabályok végrehajtását bízzák rá. Könnyebb azonban általános szabályok meghirdetésében megegyezni, mintsem egy ilyen szabályt megalkotni.

IRODALOM

- (1) 1983 Economic Report of the President, U.S. Government Printing Office
- (2) OECD, Quarterly Labour Force Statistics, 1990

- (3) OECD, Employment Outlook, Bean, 1990
- (4) Phillips, A. W.: "The Relation Between Unemployment and the Rates of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom 1862-1957", *Economica*, 1958 november
- (5) Lipsey R.G.: "The Relationship Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the UK 1862-1957; A Further Analysis", *Economica*, 1960 február
- (6) Lipsey R.G.: "The Micro Theory of the Phillips Curve Reconsidered", *Economica*, 1974 február
- (7) Lipsey R.G.: "The Place of the Phillips Curve in Macroeconomic Models" in *Stability and Inflation*, szerk. Bergstrom A. R. et al. New York, Wiley, 1978
- (8) Samuelson P. A. - Solow R. M.: "Our Menu of Policy Choices" in *The Battle Against Unemployment*, szerk. Okun A., 1965
- (9) Laczkó Mária: "A magyar munkanélküliség nemzetközi összehasonlítása", kézirat
- (10) Frisch H.: *Theories of Inflation*, Cambridge Univ. Press, 1983
- (11) Friedman M.: "A monetáris politika szerepe" in Friedman, Infláció, munkanélküliség, monetarizmus, KJK, Bp, 1986 (első megjelenése 1968-ban)
- (12) Friedman M.: *Unemployment versus Inflation*, The Institute of Economic Affairs, Occasional Paper 44, 1975
- (13) De Grauwe P.: *The Economics of Monetary Integration*, Oxford Univ. Press, 1992

Kérjük, ne felejtse el megújítani
jövő évi előfizetését!